Försvarsmaktens personalförsörjning 1980-2020

En kvantitativ studie över kvinnors antal och andel i militär grundutbildning respektive officersyrkena

av Fia Sundevall, Therese Christoffersson och Karla Jonsson

Abstract

Women in Sweden gained formal access to both basic military training and professional military occupations in the 1980s. Yet, four decades later, the Swedish Armed Forces remain predominantly male-dominated. Achieving quantitative gender equality within the organization presents a significant challenge. This study compiles and contextualizes data on female participation in basic military training and in the professional officer category over the past four decades (1980–2020). Through this analysis, the study provides empirical insights into the persistent gender imbalance within the Swedish Armed Forces, prompting further research into the root causes of this disparity.

DEN 21 JULI 1980 ryckte 29 kvinnor in på Upplands flygflottilj för att genomföra militär grundutbildning tillsammans med värnpliktiga män. De var de första i sitt slag på F 16 och de första i Sverige. När decenniet nådde sitt slut hade det sista manliga yrkemonopolet brutits: samtliga militära utbildningar och yrkesbanor stod då formellt öppna för kvinnor och ett hundratal hade fått anställning som officer.[1]

Idag, drygt 40 år efter att de första kvinnorna påbörjade sin militära utbildning, är Försvarsmakten fortfarande en av Sveriges mest mansdominerade statliga arbetsplatser och utbildningsanordnare. År 2022 utgjorde kvinnors andel inom officersyrkena 9 procent och inom den militära grundutbildningen 24 procent.[2] Den kvantitativa utvecklingen över tid har dock varit svår att överblicka. Befintliga sammanställningar över antal och andel kvinnor i Försvarsmakten har korta tidsspann och är huvudsakligen koncentrerad till 2000-talet.[3]

I syfte att ge empiriska bidrag till fortsatt forskning om jämställdhet och genus i Försvarsmaktens personalförsörjning över tid, presenterar denna studie sammanställd kvantitativa data över kvinnor och män inom militär grundutbildning och personalkategorin yrkesofficerare, från kvinnors inträde år 1980 och fram till 2020. Vår studies bidrag är således primärt empirisk. Genom att kontextualisera, periodisera, och diskutera den sammanställda statistiken ger vi även vissa förklaringar till utvecklingen, men gör inte några anspråk på en fullständig genomlysning.

Artikeln är upplagd på följande sätt: härnäst redovisas och diskuteras studiens metodologi och den data som används. Därefter redovisas undersökningen kronologiskt och nedbruten i tre faser: (1) 1980–1989,

(2) 1990–2010, (3) 2010–2020. Faserna utgör resultatet av vår periodisering där varje fas representerar ett specifikt skede i rekryteringen av kvinnor till militär grundutbildning respektive officersyrkena. I redovisningen av datan för första perioden använder vi oss av tabeller, eftersom det handlar om små kvantiteter. För senare perioder, när enheterna är betydligt större och trendlinjerna mer relevanta att synliggöra, redovisar vi datan i diagramform. Avslutningsvis sammanfattar och diskuterar vi våra resultat.

Metod, material och källkritik

Uppgifter om antal och andel kvinnor respektive män inom Försvarsmakten över tid är varken lättillgänglig eller konsekvent rapporterat. Det huvudsakliga arbetet med denna studie har därför, som diskuteras närmare nedan, bestått i att lokalisera och bearbeta kvantitativa data över Försvarsmaktens personalförsörjning. Det komplicerade källäget fick till konsekvens att vi såg oss tvungna att göra en delvis annan studie än vi ursprungligen planerat för,[4] samt en rad avvägningar för att hantera variationer i data.

Nedan ger vi en närmare redogörelse av källäget, vilka typer av källmaterial vi använt för att ta fram de kvantitativa uppgifterna, samt hur vi hanterat variationerna i datan.[5] Innan vi gör detta vill vi förtydliga att vi genomgående använder begreppet Försvarsmakten, trots att det var först från och med den 1 juli 1994 som Sveriges militära förband och operativa ledning samlades i en gemensam myndighet med namnet Försvarsmakten. Före dess användes begreppet, utan inledande versal, som ett paraplybegrepp för Sveriges militära försvar.[6]

Vad gäller antal kvinnor resp. totalt antal personer i militär grundutbildning har vi så långt som möjligt valt att utgå från uppgifterna i material från Värnpliktsverket/Pliktverket (VPV/PV), då det är den myndighet som ansvarade för antagningen till utbildningen ifråga. I vissa fall har vi varit tvungna att komplettera dessa uppgifter och vi har då använt data från andra uppgiftslämnare, varav särskilt Försvarsmakten och dess årsredovisningar.

Det förekommer dock motstridiga uppgifter även mellan årsredovisningarna.[7] Trots att variationerna i datan i några fall är kraftiga vad gäller absoluta tal gör det liten skillnad för vår analys om kvinnors respektive mäns *andel* i militär grundutbildning (se Figur 1). Att en statistisk skillnad på flera tusen personer inte påverkar den kvantitativa jämställdheten nämnvärt beror på att antalet kvinnor i militär grundutbildning var så pass få under perioden, samtidigt som det totala antalet män i utbildningen var jämförelsevis mycket stort.

Även vad gäller data över officersyrkena förekommer vissa motstridiga uppgifter i källmaterialet,[8] dock inte i samma utsträckning som är fallet med uppgifterna om värnpliktiga. Ifråga om officersyrkena är det istället framförallt variationer i redovisningspraktiker och -praxis som försvårat våra jämförelser över tid.[9] Flera av skillnaderna i redovisningspraxis förekommer även för data om grundutbildningen. Det kan till exempel handla om att mätningar gjorts vid skilda tillfällen (exempelvis vid mitten eller slutet av året) eller att skilda personalkategorier inkluderats.[10]

En sådan förändring av redovisningspraxis är att Försvarsmakten drygt 15 år in i undersökningsperioden började föra statistik om sin personal enligt *kalenderår* istället för, som tidigare, *verksamhetsår*.[11] Förutom att detta får konsekvenser för vår redovisning (där vi av denna anledning inledningsvis anger verksamhetsår för att sedan övergå till kalenderår), har vi noterat diskrepanser i data kring verksamhetsåret

Tabell 1. Studiens data, samt luckor och variationer.

	Personaldata för militär grundutbildning	**Personaldata för officersyrkena**
Data hämtat från följande källor	Försvarsmaktens årsredovisningar ** Försvarsstabens informationsavdelning: *Militära fakta med totalförsvarsfakta* (serie) (Krigsarkivets bibliotek) Överbefälhavaren (ÖB), remissvar 18 jan. 1988 till regeringen, dnr PersU 12:60168, bilaga 1–3 (Försvarsdepartementets arkiv, Regeringsakt 17 nov. 1988, nr 1, Krigsarkivet) Värnpliktsverket (VPV)*: *Inskrivningsstatistik* (serie) och *VPV-fakta* (serie). (Värnpliktsverkets samling vid Kungliga bibliotekets avdelning för vardagstryck) Pliktverket (PV): *Statistik över mönstring/ inskrivning för män och antagningsprövning för kvinnor under 1996*, 1997, och *Inryckta till värnplikt 1969–2010* (VPV:s samling vid Kungliga bibliotekets avdelning för vardagstryck) PV, ”Statistik gällande antagningsprövning”, 16 sep. 1996, dnr. 16 711:958 (Försvarsmaktens rekryteringscentrum/ Flygvapnets uttagningscentrums arkiv, Öppna handl., Ink. skrivelser, E1:5, Krigsarkivets) PV, *Inryckta till värnplikt 1969–2010* (datafil erhållen från Plikt- och prövningsverket)	Försvarsmaktens årsredovisningar ** Försvarsstabens informationsavdelning (FST info): *Militära fakta med totalförsvarsfakta* (serie) (Krigsarkivets bibliotek). FM info: *Fakta om totalförsvaret* (serie) (samlingen Försvarsmakten, Informationsavdelningen, vid Kungliga bibliotekets avdelning för vardagstryck) ÖB, Bilaga till utkast för ”Underlag för anförande vid konferens med kvinnliga yrkesofficerare”, 21 nov. 1989, i ÖB:s arkiv, Personalledningen, öppna handlingar, F10:1, Krigsarkivets. Försvarsmakten, Högkvarteret, Bilaga 1 till ”Minnesanteckningar förda vid seminarium med Samverkansgrupp Kvinnliga officerare 1996-09-11”, Dnr. PERS utv. 16316:70190, 16 sep. 1996, (Försvarsmaktens rekryteringscentrum/ Flygvapnets uttagningscentrum, öppna hand., Ink. skrivelser, E1:5, Krigsarkivet)
Data saknas för följande år	1983/84, 1984/85	1981/82, 1983/84, 1984/85, 2007
Övrigt	Variationer i redovisning förekommer. Motstridiga uppgifter förekommer.	Variationer i redovisning förekommer

** Den myndighet som idag (2023) går under namnet Plikt- och prövningsverket bytte namn fyra gånger under den period som här behandlas, från Värnpliktsverket (sedan 1968) till Pliktverket år 1995, till Rekryteringsmyndigheten år 2011, till Plikt- och prövningsverket år 2021. Se: Plikt- och prövningsverket, ”Vår historia” https://www.pliktverket.se/om-myndigheten/var-historia, Hämtad 23 mars 2023.*

*** Årsredovisningarna är hämtade från tre olika arkiv: Försvarsmaktens arkiv vid Högkvarteret (verksamhetsåret 1994/95), Kungliga bibliotekets avdelning för vardagstryck, samlingen Försvarsmakten, Högkvarteret (åren 1995/96–2000), Försvarsmaktens hemsida (2001–). Årsredovisningar innehåller dock inte i samtliga fall de uppgifter vi behövt för studien och vi har därför kompletterat med annat källmaterial.*

Figur 1. Skillnad mellan uppgifter från Pliktverkets (PV:s) material resp. uppgifter i andra källor, i fråga om totalt antal personer resp. andel kvinnor i militär grundutbildning.

Verksamhetsåret 1980/81, fram till och med kalenderåret 2009.

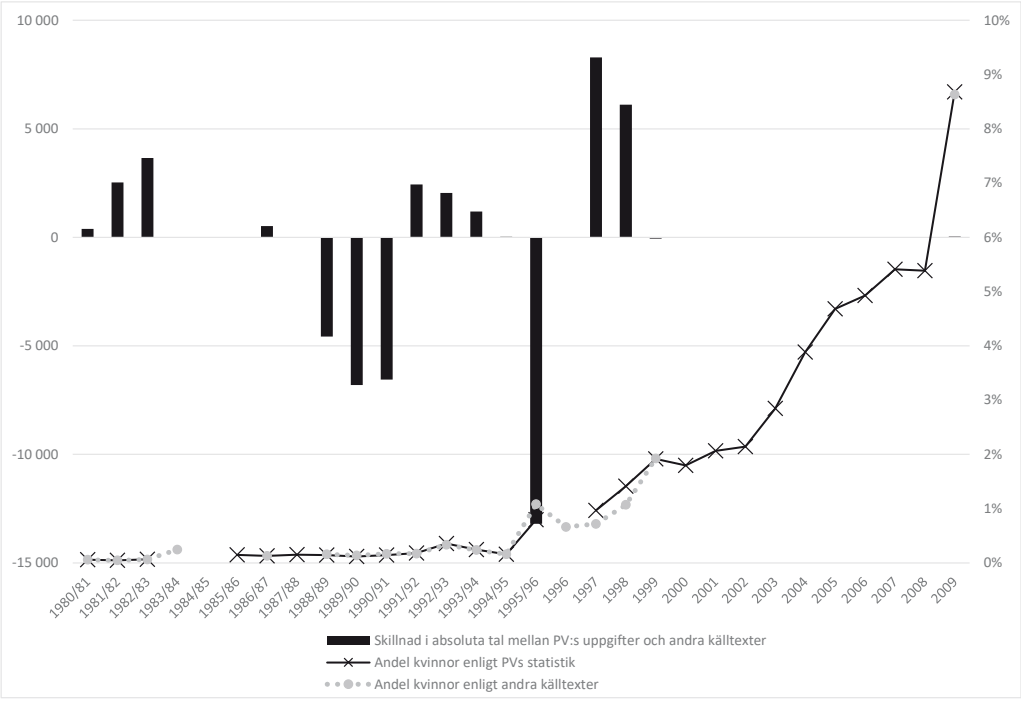

Källor: VPV: Inskrivningsstatistik, åren 1982, s. 10, 1986, s. 9; 1988, s. 5; 1989, s. 9; 1990, s. 11, 1991, s. 5, 1994, s. 9; samt VPV-fakta 1993, s. 8; 1994, s. 9; PV: Statistik över mönstring/inskrivning för män och antagningsprövning för kvinnor under 1996, 1997, s. 1. PV, Inryckta till värnplikt 1969–2010; Försvarsmaktens årsredovisningar åren 1999, resp. 2009, Bilaga 2, s. 16; ÖB, remissvar 1988, bilaga 1–3; FST info: Militära fakta med totalförsvarsfakta 1983–1984, s. 26. För arkivuppgifter, se figur 1.

Kommentarer: Skillnaden i absoluta tal är uträknad genom att uppgifter om antal personer i militär grundutbildning från övriga källor subtraheras med Pliktverkets uppgifter från rapporten Inryckta till värnplikt 1969–2010.

1995/96, det vill säga samma period som redovisningspraxis ändrades. Den totalsumma som Pliktverket anger som antal kvinnor i militär grundutbildning för detta verksamhetsår, och som följaktligen borde innefatta en tolvmånadersperiod, framstår vid en närmare granskning snarare vara 16 eller 18 månader, det vill säga summan av ett halvt verksamhetsår (hösten 1995) *samt* ett helt kalenderår (1996).[12]

Medan det i vissa fall framgår av källmaterialet vad som inkluderats i mätningen saknas det vid andra tillfällen detaljerad information om hur statistiken är förd och vilka ändringar av redovisningsformen som gjorts sedan föregående år.[13] I samtliga fall har vi så långt som möjligt använt de uppgifter som följt liknande redovisningspraxis över tid. Eventuella avvikelser har vi sedan redovisat i kommentarstext under figurerna eller i fotnoter.

En angränsande variation gäller vilken tidpunkt på året som mätningen har gjorts. Det är långt ifrån alla källtexter som uppger metainformation om mättidpunkt.[14] Att jämförbarheten påverkas även av små skillnader i mättidpunkt klargörs i Försvarsmaktens årsredovisning för 2017 där det konstateras att en ökning är att vänta framöver i fråga om antalet personer i militär grundutbildning, enbart på grund av ändrad tidpunkt för mätning: före 2017 gjordes mätningen under andra utbildningsveckan, men från och med 2017 under den första, varvid bortfallet av personer under den första tiden ger avvikelser i data.[15]

I sammanhanget bör det också noteras att olika begrepp används i olika material för data över personer i militär grundutbildning, vilket i några fall troligen också speglar skillnader i mättidpunkt. Till exempel anges i Värnpliktsverkets serie *Inskrivningsstatistik* att data behandlar antalet personer som var ”fördelade till försvarsmakten”, medan Försvarsstabens informationsavdelnings serie *Militära fakta med totalförsvarsfakta* anger antalet ”tjänstgörande värnpliktiga”, bilagorna till ÖB:s remissvar 1988 använder begreppet ”påbörjat” (militär grundutbildning), och Försvarsmaktens årsredovisningar i sin tur använder en rad olika begrepp, däribland ”inskrivna”, ”inryckta”, ”nominerade” samt ”påbörjat”. För samma år kan därmed olika kategorier eller mättillfällen ha använts för såväl antalet kvinnor respektive totala antal kvinnor och män i militär grundutbildning. I de fall det framgår av materialet att skillnader föreligger i mättidpunkt eller i fråga om vilken kategori som redovisas (till exempel antalet personer som påbörjat eller avslutat utbildningen) har vi prioriterat den data som anges vara över antalet *inryckta* eller personer som *påbörjat* utbildningen, eftersom det är det vanligast förekommenade begreppen. Det finns därtill indikationer om att samma sak avses med dessa två begrepp.[16]

En liknande komplikation rör data över yrkesofficerare som redovisas på två olika sätt i källmaterialet. Dels i *personår* (ibland även benämnt *arbetsår*, vi använder dock genomgående begreppet personår), vilket anger hur många heltidstjänster anställningarna som yrkesofficerare motsvarar.[17] Dels i individantal, det vill säga hur många personer som är anställda som yrkesofficerare vid mättidpunkten. I några fall specificeras inte i källmaterialet huruvida beräkningen skett i personår eller individantal.

När källmaterialet innehåller uppgifter med olika mått för samma år (d v s *både* personår och individer) har det visat sig att antalet individer varit något fler än personår. Källmaterialets redovisning i personår eller individer får därmed konsekvenser för våra bearbetningar av data. Störst konsekvenser får det för de absoluta talen, medan det får mindre betydelse för våra uträkningar av andel kvinnor.

När vi haft tillgång till uppgifter om yrkesofficerare i *både* individantal och personår har vi valt att följa dominerande redovisningspraxis under den aktuella tidsperioden för öka möjligheten till jämförelser över tid. Det bör noteras att Försvarsmakten till synes genomgående redovisar antalet kvinnor bland yrkesofficerarna i individantal, medan det totala antalet yrkesofficerare redovisas i antingen individantal eller personår eller både och. Försvarsmaktens praxis är dock sedan 1998 att redovisa individantal för det totala antalet yrkesofficerare. För det totala antalet yrkesofficerare används därför i huvudsak personår före 1997, medan vi endast använder individantal från 1998. För kvinnor använder vi genomgående individantal eftersom det, med få undantag, är den data som funnits tillgänglig.

Försvarsmaktens val att redovisa yrkesofficerare i antalet individer respektive personår tycks få effekter för myndighetens jämställdhetsstatistik. Eftersom kvinnor i högre utsträckning än män jobbar deltid i Försvarsmakten (liksom i den svenska arbetsmarknaden i stort) innebär en mätning i personår istället för individer en kraftigare underredovisning vad gäller kvinnor än män.[18] I ett av de få fall där vi har data över antalet kvinnor som är yrkesofficerare redovisat i både personår och individer, år 1999, skiljer det en fjärdedel mellan de två redovisningskategorierna.[19] Under perioden 2000–2011 minskade andelen deltidsanställda kvinnor *och* män inom civila eller militära yrken i Försvarsmakten. Andelen kvinnor som var sysselsatta på deltid var dock fortsatt konsekvent högre än andelen deltidssysselsatta män.[20] Sammanfattningsvis innebär detta att antalet liksom andelen kvinnor inom officerskåren antagligen blir högre när personalstyrkan räknas i *individantal* i stället för *personår*.

En ytterligare variation i data om yrkesofficerarna är att den i vissa fall enbart redovisas i andel, varvid vi fått göra beräkningar av absoluta tal. Dessa beräkningar har komplicerats av att källtexterna i vissa fall avrundat andelen till närmsta heltal, och/eller redovisat uppgifterna i figurer där exakt andel eller antal inte kan utläsas. Ett sådant exempel är Försvarsmaktens årsredovisning för 1998 där andelen kvinnor bland yrkesofficerarna enbart redovisas i ett diagram med avrundning till närmaste femtal. Detta får till konsekvens att våra beräkningar, och inte minst omvandlingen till absoluta tal, i dessa fall endast är ungefärliga. Vi redogör då för detta i kommentar till figurerna.

Undersökning

Fas 1: Det formella öppnandets decennium (1980-talet)

Efter ett drygt decennium av utredningar och politisk debatt beslutade regeringen år 1978 att möjliggöra för kvinnor att bli officerare i Försvarsmakten. Tillträdet skedde i tre steg under 1980-talet. Först, år 1980, fick kvinnor formellt tillträde till utbildningsvägarna för marktjänster inom Flygvapnet, mer precist stridsledningss- och luftbevakningsbefäl, sambandsbefäl samt flygtekniker.[21] Kort därpå beslöt riksdagen att samtliga militära utbildningar och befattningar skulle öppnas för kvinnor från och med år 1983, med undantag för submarin tjänst och taktisk flygtjänst. Slutligen, år 1989 beslöt riksdagen att även öppna de två sistnämnda yrkeskategorierna.[22]

Medan personalvakanser utgjorde drivkraften bakom de tidiga militära initiativen (på 1960-talet) att bredda rekryteringsbasen med kvinnor, skedde reformarbetet och öppnandet av de militära utbildningarna

Tabell 2. Kvinnors antal vid försvarsgrenarnas militära utbildningar, från verksamhetsåret 1980/81 (Flygvapnet) resp. 1983/84 (Armén och Marinen) till 1987/88. Absoluta tal.

Antal kvinnor som	Flygvapnet	Armén	Marinen	Totalt
ansökte till militär grundutbildning	1896	789	1850	4535
påbörjade militär grundutbildning	211	157	155	523
genomförde militär grundutbildning	174	106	123	403
sökte officersutbildning	142	68	101	311
påbörjade officersutbildning	110	44	61	215
genomförde officersutbildning	82	22	24	128

Källa: ÖB, remissvar 1988, bilaga 1-3. För arkivuppgift, se Figur 1.

och karriärvägarna för kvinnor i en kontext av jämställdhetspolitiska strävanden inom arbetslivet. Att avskaffa ”det sista manliga yrkesmonopolet”[23] var följaktligen en strävan i linje med de övergripande målsättningarna att avskaffa könsdiskriminering och bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden.[24] Politiska ambitioner om att uppnå kvantitativ jämställdhet inom staten motverkades emellertid i Försvarsmaktens fall av det könsskilda rekryteringssystemet: medan män omfattades av värnplikten och därmed var tvungna att genomgå mönstring och eventuell militär grundutbildning, skapades en parallell, frivilligbaserad rekryteringsväg för kvinnor. Detta innebar att inflödet av kvinnor var betydligt lägre än inflödet av män.[25]

Antalet kvinnor som ansökte till, påbörjade samt genomförde militär grundutbildning respektive officersutbildning inom de olika försvarsgrenarna från och med andra halvåret 1980 till och med första halvåret 1988 framgår av Tabell 2. Trots att vi inte kan presentera en längre tidsserie av detta slag,[26] finner vi det relevant att redovisa dessa uppgifter då de ger en inblick i utvecklingen under de allra första åren av rekrytering och utbildning av kvinnor i Försvarsmakten.

För en översikt av antal och andel kvinnor i militär grundutbildning respektive officersanställning årsvis under hela 1980-talet hänvisas till Tabell 3. Den tabellen följs sedan upp i efterföljande avsnitt för att tydliggöra utvecklingen över hela studiens period.

Det totala antalet personer som påbörjade militär grundutbildning var under 1980-talet i runda tal omkring 50 000 varje år. Av dessa utgjorde kvinnor som mest en kvarts procent (se Tabell 3). Decenniets topp i antal sökande och antagna kvinnor nåddes 1983, efter att Arméns och Marinens utbildningar öppnats för kvinnor. Detta år sökte totalt 997 kvinnor till militär grundutbildning inom någon av de tre försvarsgrenarna, varav 122 antogs. Detta kan jämföras med 103 ansökanden och 30 antagna när Flygvapnet öppnades år 1980.[27]

Utvecklingslinjerna vad gäller antal kvinnor som påbörjade militär grundutbildning respektive officersutbildning, samt fick anställning som officer följer varandra, med given tidsförskjutning. Dock var, som framgår av Tabell 2, antalet kvinnor som påbörjade

Tabell 3. Kvinnors antal och andel i militär grundutbildning resp. officersyrkena, verksamhetsåren 1980/81–1989/90.

	Militär grundutbildning*			Officersanställning**		
Verksamhetsår	Totalt antal personer	Antal kvinnor	Andel kvinnor %)	Totalt antal personer	Antal kvinnor	Andel kvinnor (%)
1980/81	50 980	30	0,06	15 764	0	0
1981/82	51 308	25	0,05	*Ingen data*	0	0
1982/83	52 412	35	0,07	18 220	0	0
1983/84	49 700	122	0,25	*Ingen data*	*Ingen data*	*n/a*
1984/85	*Ingen data*	96	*n/a*	*Ingen data*	*Ingen data*	*n/a*
1985/86	49 564	74	0,15	16 593	*Ingen data*	*n/a*
1986/87	51 620	67	0,13	16 179	114	0,7
1987/88	49 104	74	0,15	16 250	127	0,78
1988/89	48 649	70	0,14	16 000	154	0,96
1989/90	49 126	58	0,12	16 090	177	1,1

Källor: PV: Inryckta till värnplikt 1969–2010, "Statistik gällande antagningsprövning", 1996; FST Info: Militära fakta med totalförsvarsfakta, häfte 1981/82, s. 18, häfte 1983–1985, s. 26; ÖB: remissvar 1988, bilaga 1-3,"Underlag för anförande vid konferens med kvinnliga yrkesofficerare", 1989; FM Info: Fakta om totalförsvaret, häfte 1991/92, s. 17. För arkivuppgifter, se Figur 1.

Kommentarer:

** I PV: Inryckta till värnplikt 1969–2010 anges att uppgifter om det totala antalet som påbörjat utbildningen saknas för verksamhetsåren 1983/84 och 1984/85. Uppgift för 1984/85 återfanns dock i FST Info: Militära fakta med totalförsvarsfakta 1983–1985 (KrA). (2) Variationer förekommer i materialet vad gäller mättidpunkt och benämningar. För källkritiska invändningar, se metodavsnittet.*

*** (a) I början av mätperioden sorterade vissa yrkesofficerare under kategorin civilmilitär (som avskaffades 1983). I källmaterialet anges att civilmilitära officerare exkluderats från redovisningen av antalet officerare för verksamhetsåret 1980/81 men uppgift om ev. inkludering eller exkludering saknas för efterföljande verksamhetsår fram till 1983. Med tanke på den betydligt högre totalsumman för verksamhetsåret 1982/83 jämfört med närmaste år med tillgänglig data, bör det hållas för troligt att den civilmilitära kategorin inkluderats i totalen för detta år. (b) Uppgiften om noll kvinnor som yrkesofficerare verksamhetsåren 1980/81–1982/83 är ett antagande baserat på det faktum att officersutbildningen vid denna tidpunkt var 2 år lång och att de första kvinnorna påbörjade officersutbildning under verksamhetsåret 1981/82, varvid de kunde fått anställning tidigast 1983/84. (c) För verksamhetsåren 1980/81–1983/84 samt 1989/90 är uppgifterna baserade på antal individer. För övriga år (1983/84–1988/89) baseras uppgifterna på personår. För närmare förklaring samt källkritisk diskussion vad gäller dessa och andra variationer i materialet, se metodavsnittet.*

militär grundutbildning betydligt fler än de som påbörjade officersutbildningen. Detta förklaras dels av omfattande avhopp från grundutbildningen under 1980-talet,[28] dels av att inte alla som sökte officersutbildning antogs till densamma.

Fas 2: Aktiv rekrytering – inom ett könsuppdelat rekryteringssystem och parallellt med reduceringar av personalstyrkan (1990–2010)

I kölvattnet av 1980-talets formella öppnande av de militära utbildnings- och yrkesvägarna för kvinnor gick rekryteringen av denna grupp in en ny fas. Nu handlade det inte längre om att ge kvinnor tillträde, utan hur Försvarsmakten skulle gå till väga för att rekrytera kvinnor. I ett brev adresserat till ”försvarets personal”, hösten 1990, underströk försvarsminister Roine Carlsson (S) vikten av insatser för att stärka rekryteringen av kvinnor till Försvarsmakten och minska avgångarna. ”Trots att tio år förflutit sedan de första kvinnorna påbörjade sin militära grundutbildning”, skrev Carlsson, var det fortfarande ”ett mycket litet antal kvinnor som valt karriären som yrkesofficer” och tendensen är dessutom att allt färre kvinnor söker sig till officerskåren.[29]

Under de närmast följande åren sjösatte Försvarsmakten och de respektive försvarsgrensledningarna ett stort antal rekryteringssatsningar i form av till exempel annonser, reklamfilmer och brevutskick, och sponsring av olika aktiviteter som helt eller delvis riktades mot unga kvinnor – t.ex. löptävlingen Tjejruset, hästläger, och Kvinnor Kanmässorna – eller samlade ungdomar i allmänhet – t.ex. Vattenfestivalen i Stockholm och studentmässor riktade till gymnasieelever.[30]

Ambitionerna var i flera fall högt satta. Till exempel noterades år 1990 att Arméchefen satt som målsättning att kvinnor skulle utgöra 10 procent av Arméns officerare år 2010, samt att förvarsministern några år senare satt upp samma mål för officerskåren som helhet.[31]

Samtidigt omfattades fortfarande enbart män av värnplikten.

Rekryteringen av kvinnor skulle dessutom ske i en kontext av kraftiga nedskärningar av försvaret. Detta i kölvattnet av kalla krigets slut och omställningen från vad som i olika sammanhang har benämnts ”förrådsställt invasionsförsvar” till ett internationellt insatsförsvar.[32] I och med försvarsbeslutet våren 1992 inleddes dessutom omfattande strukturförändringar, vilket bland annat innefattade personalminskningar. I den borgerliga koalitionsregeringens proposition som föregick beslutet föreslogs att antalet yrkesofficerare skulle minskas med drygt 1500 personer under den närmaste femårsperioden, vilket mostvarande nästan en tiondel av officerskåren.[33] Det stannade dock inte där. Mellan 1992 och 2010 minskade det totala antalet yrkesofficerare med nästan hälften (se Figur 3).[34]

År 1992 genomfördes även en ändring av värnpliktslagen för att möjliggöra ett betydligt lägre uttag av värnpliktiga till den militära grundutbildningen. I enlighet med den nya lydelsen skulle endast det antal värnpliktiga tas ut ”som det, enligt vad regeringen bestämmer, finns behov av för Försvarsmaktens krigsorganisation eller fredstida beredskap”.[35] Redan fem år efter beslutet hade antalet personer som tagits ut för militär grundutbildning reducerats med ungefär en tredjedel och fortsatte därefter att sjunka för att 2011 nå den hittills lägsta nivån om 1556 personer – att jämföra med ett årsgenomsnitt på knappt 50 000 under 1980-talet.

Antalet kvinnor mer än fördubblades i såväl militär grundutbildning som officerskåren som under perioden 1990–2010 (se

Figur 2. Antal och andel kvinnor som påbörjade militär grundutbildning, åren 1990–2010.

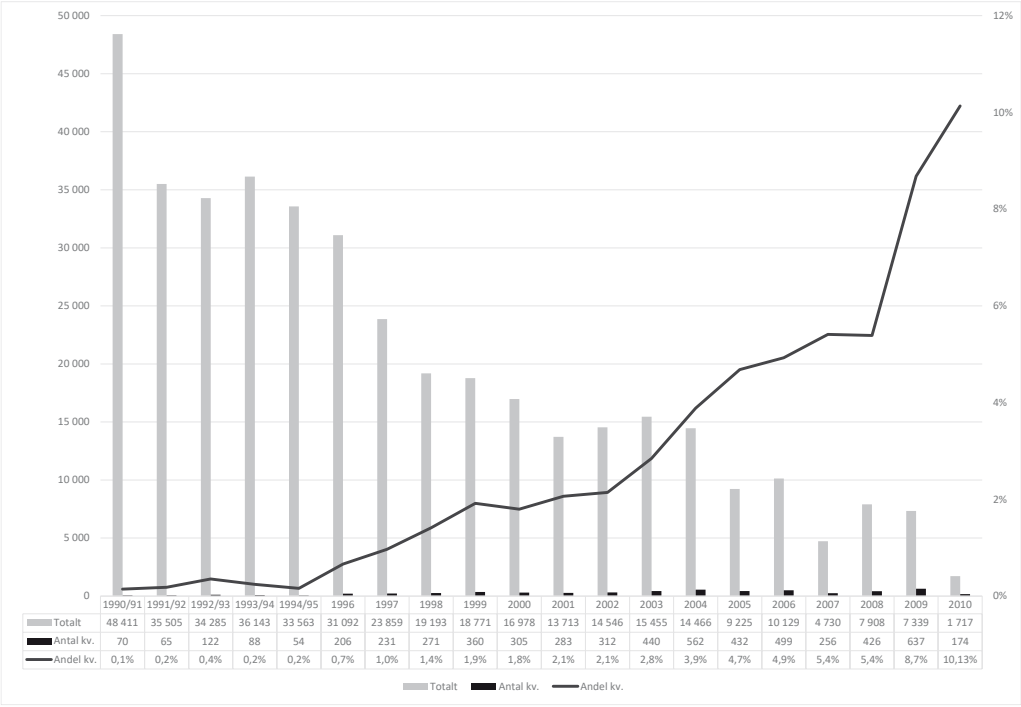

	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totalt	48 411	35 505	34 285	36 143	33 563	31 092	23 859	19 193	18 771	16 978	13 713	14 546	15 455	14 466	9 225	10 129	4 730	7 908	7 339	1 717
Antal kv.	70	65	122	88	54	206	231	271	360	305	283	312	440	562	432	499	256	426	637	174
Andel kv.	0,1%	0,2%	0,4%	0,2%	0,2%	0,7%	1,0%	1,4%	1,9%	1,8%	2,1%	2,1%	2,8%	3,9%	4,7%	4,9%	5,4%	5,4%	8,7%	10,13%

Källor: PV: Inryckta till värnplikt 1969–2010; PV: Statistik över mönstring/inskrivning för män och antagningsprövning för kvinnor under 1996; Försvarsmaktens årsredovisningar 1990–2010. För arkivuppgifter, se Figur 1.

Kommentarer: (a) För 1994/95 saknas data för Armén. Som jämförelse varierade antalet kvinnor inom arméns grundutbildning under de föregående fem åren mellan 17 och 40. (b) Motstridiga uppgifter förekommer i källmaterialet för flera verksamhetsår. Se metodavsnittet.

Figur 3. Totalt antal och andel kvinnor bland yrkesofficerarna, 1990–2010.

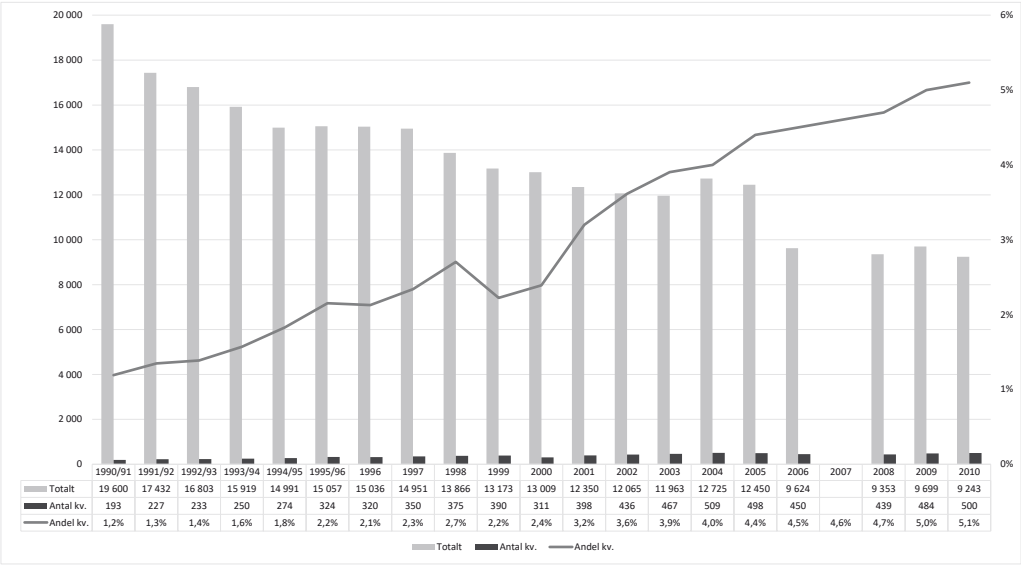

	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totalt	19 600	17 432	16 803	15 919	14 991	15 057	15 036	14 951	13 866	13 173	13 009	12 350	12 065	11 963	12 725	12 450	9 624		9 353	9 699	9 243
Antal kv.	193	227	233	250	274	324	320	350	375	390	311	398	436	467	509	498	450		439	484	500
Andel kv.	1,2%	1,3%	1,4%	1,6%	1,8%	2,2%	2,1%	2,3%	2,7%	2,2%	2,4%	3,2%	3,6%	3,9%	4,0%	4,4%	4,5%	4,6%	4,7%	5,0%	5,1%

Källor: FM Info: Fakta om totalförsvaret, häfte 1992/93, s. 23, häfte 1993/94, s. 17, häfte 1994/95, s. 23, häfte 1995, s. 15; Försvarsmakten, Högkvarteret, "Minnesanteckningar förda vid seminarium med Samverkansgrupp Kvinnliga officerare 1996-09-11", bilaga 1; Försvarsmaktens årsredovisningar 1995/96–2010. För arkivuppgifter, se Figur 1.

Kommentarer: (a) Motstridiga uppgifter om antalet yrkesofficerare (YO som är kvinnor år 1990/91 anges i olika versioner av FM info: Fakta om totalförsvaret. I 1991/92-års häfte anges siffran 177, medan 1992/93-års häfte anger 193. Vi har här utgått från att den senare siffran är korrekt, då 1992/93 års häfte redogör för personalen uner verksamhetsåret 1990/91, medan det tidigare häftet uppger personaldata för 1989/90. (b) För åren 1993/94–1997 bygger uppgifterna om totalt antal YO på data om antal personår, medan det för resten av perioden bygger på data om antal individer. Uppgifterna om antalet kvinnor för denna period bygger dock på data om antal individer. Se metodavsnittet för diskussion om dessa skillnader i källmaterialets redovisningspraxis. (c För år 1992/93 har vi beräknat antalet YO kvinnor baserat på uppgifter från Försvarsmakten, Högkvarteret (Bilaga till "Minnesanteckningar", se ovan för källa) över antalet YO kvinnor år 1996, resp. antalet rekryterade (116) och avgående (29) YO kvinnor under perioden 1992–1996. (d) För 1998 och 1999 är uppgifterna om antal och andel kvinnor ungefärliga p.g.a. utlästa från ett stapeldiagram med avrundning till närmaste femtal. (e) För år 2000 förekommer motstridiga uppgifter i Försvarsmaktens årsredovisningar. För 2007 saknas data över absoluta tal. Även andra variationer samt mindre motstridigheter förekommer i källmaterialet. För källkritiska invändningar och val vi gjort vid motstridiga uppgifter, se metodavsnittet. Se särskilt diskussionen om personår resp. individantal. Dessa redovisningsvariationer antas särskilt ha fått betydelse för vår uträkning av andelen kvinnor under perioden 1993/94–1996.

Figur 2–3). Mot bakgrund av reduceringarna av den militära personalstyrkan som helhet innebar detta att *andelen* kvinnor ökade mycket kraftigt. Inom grundutbildningen ökade deras andel med tio procentenheter – vilket motsvarar en ökning på tiotusen procent – och officerskåren med fyra procentenheter. Målsättningarna om att kvinnor skulle utgöra en tiondel av officerskåren år 2010 infriades dock inte; deras andel var fem procent (en tjugondel) år 2010. Däremot utgjorde kvinnor en tiondel av personerna i militär grundutbildning samma år.

Fas 3: Formellt lika villkor (2010–2020)

I april 2010 beslutade riksdagen, med sex rösters övervikt, att avaktivera värnplikten och den sista kullen värnpliktiga muckade senare samma vår.[36] Hösten 2010 och fram till 2017 skedde all rekrytering på frivillig väg. Därmed rekryterades kvinnor och män, för första gången, på formellt lika villkor.[37]

I samband med beslutet om avaktivering 2010 gjordes också lagen om totalförsvarsplikt könsneutral, med innebörden att även kvinnor omfattades av värnplikten och således var skyldiga att fullgöra värnplikt i det fall en framtida regering aktiverade densamma.[38] Ett sådant återaktiveringsbeslut meddelades våren 2017 av regeringen Löfven med hänvisning till dels svårigheterna att rekrytera tillräckligt många till den militära grundutbildningen på frivillig väg, dels en ökad hotbild med anledning av Rysslands militära upprustning och aktivitet i närområdet.[39] Året därpå påbörjade den först kullen värnpliktiga inom det nya könsneutrala systemet sin militära grundutbildning. Därmed blev Sverige det andra land i världen, efter Norge, att tillämpa könsneutral värnplikt med formellt lika villkor för könen.[40]

I och med den könsneutrala värnplikten kunde även kvinnor, för första gången, rekryteras med direkta tvångsmedel. I praktiken har dock rekryteringen så här långt, haft begränsade tvångsinslag eftersom de enda personer som kommit ifråga för uttagning varit sådana som, vid ifyllning av mönstringsunderlaget, angett intresse för värnpliktsutbildningen.[41]

Som framgår av Figur 4 har antalet kvinnor som ryckt in i militär grundutbildning ökat i antal under 2010-talet som helhet, men växlat under decenniet, med en nedgång i dess mitt. Med det ökade antalet värnpliktiga mot slutet av decenniet sjönk dock andelen kvinnor något även om en ökning noteras över decenniet som helhet. År 2020 utgjorde kvinnorna 17 procent av det totala antalet inryckta, att jämföra med knappt 10 procent år 2010. En toppnotering för hela studieperioden (1980–2020) nåddes 2012 då kvinnor utgjorde 19 procent av alla som påbörjade militär grundutbildning. Också bland yrkesofficerarna ökade kvinnors antal och andel under decenniet: från fem procent (500 i absoluta tal) år 2010, till 8 procent (knappt 750 st.) år 2020. Här var dock ökningen kontinuerlig.

Figur 4. Antal och andel kvinnor som påbörjat militär grundutbildning, åren 2010–2020

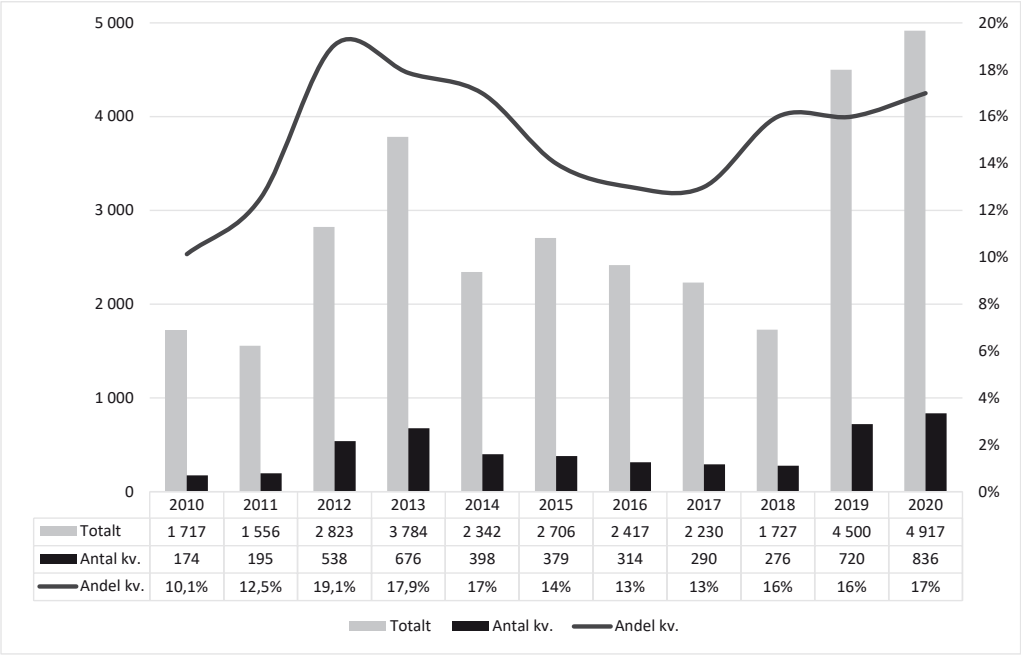

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totalt	1 717	1 556	2 823	3 784	2 342	2 706	2 417	2 230	1 727	4 500	4 917
Antal kv.	174	195	538	676	398	379	314	290	276	720	836
Andel kv.	10,1%	12,5%	19,1%	17,9%	17%	14%	13%	13%	16%	16%	17%

Källor: PV: Inryckta till värnplikt 1969–2010; Försvarsmaktens årsredovisningar 2010–2020. För arkivuppgifter, se Figur 1.

Kommentarer: (a) För åren 2015–2020 anger Försvarsmaktens årsredovisningar andel kvinnor i procentuella heltal, men inga absoluta tal. De absoluta talen i figuren är därför resultatet av vår uträkning och bör följaktligen läsas som ungefärliga. (b) För andra variationer i redovisningspraxis och källkritiska invändningar, se metodavsnittet.

Figur 5. Totalt antal och andel kvinnor bland yrkesofficerarna, 2010–2020

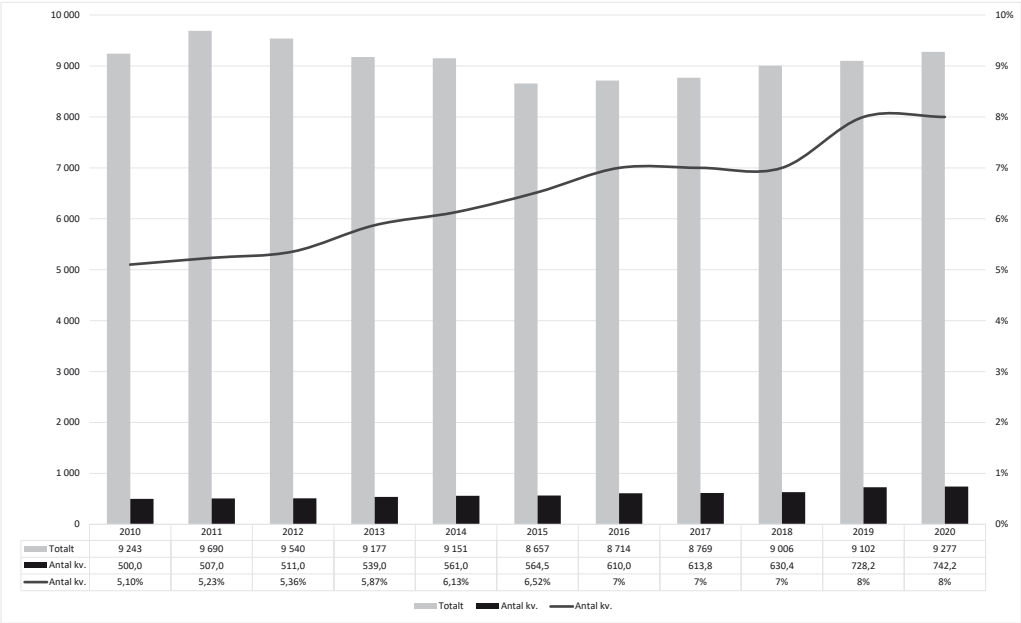

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totalt	9 243	9 690	9 540	9 177	9 151	8 657	8 714	8 769	9 006	9 102	9 277
Antal kv.	500,0	507,0	511,0	539,0	561,0	564,5	610,0	613,8	630,4	728,2	742,2
Antal kv.	5,10%	5,23%	5,36%	5,87%	6,13%	6,52%	7%	7%	7%	8%	8%

Källor: Försvarsmaktens årsredovisningar 2010–2020. För arkivuppgifter, se Figur 1.

Kommentarer: (a) För året 2007 saknas grunddata som möjliggör att räkna ut absoluta tal. (b) För åren 2015–2021 anger källmaterialet endast totalt antal yrkesofficerare resp. andelen kvinnor, inte antalet kvinnor som är yrkesofficers i FM:s årsredovisningar. Andelen kvinnor anges i procentuella heltal i källtexterna, vilket innebär att antalet kvinnor som redovisas i diagrammet är ungefärliga.

Sammanfattning

Denna artikel har redovisat antal och andel kvinnor i militär grundutbildning och officersyrkena under perioden 1980–2020. Redovisningen har strukturerats kronologiskt i tre perioder vilka i sin tur representerar vad vi har identifierat som specifika faser i rekryteringen av kvinnor.

Under den första perioden, 1980–1989, öppnandes de militära utbildningarna och yrkena för kvinnor. Vid periodens slut förelåg inte längre några formella hinder för kvinnor att genomgå militär grundutbildning, officersutbildning eller att få anställning som officer. Andelen kvinnor som påbörjade militär grundutbildning eller fick anställning som officerare under 1980-talet översteg aldrig en procent. I absoluta tal handlade det om knappt 600 kvinnor som påbörjade grundutbildningen och färre än 200 som fick officersanställning.

Den andra perioden sträcker sig över två decennier: från år 1990 till 2010. Under denna fas bedrev Försvarsmakten aktiv rekrytering av kvinnor. Samtidigt skedde en reducering av den militära personalstyrkan, både vad gällde officerskåren och antalet uttagna för värnplikt. I absoluta tal ökade kvinnors antal inom både den militära

grundutbildningen och officerskåren under perioden. På grund av de omfattande reduceringarna av personalstyrkan som helhet ökade därtill kvinnors *andel* markant och löpande under perioden, inom såväl den militära grundutbildningen som officerskåren. I början av perioden var andelen kvinnor inom militär grundutbildning blott 0,14 procent och deras andel inom officerskåren knappt en procent. I slutet av perioden hade deras andel ökat till drygt tio procent inom grundutbildningen, respektive fem procent inom officersyrkena.

Den tredje och sista perioden inleds samma år som den andra slutar, 2010, och sträcker sig fram till 2020. År 2010 gjordes värnplikten könsneutral, men avaktiverades samma år för att sedan återaktiveras 2017. Därmed rekryterades kvinnor och män för första gången till militär grundutbildning på samma formella villkor: först (2010–2017) genom ett frivilligbaserat system och därefter (2017–) genom värnplikt. Under denna period fortsatte antalet kvinnor att öka inom såväl den militära grundutbildningen som officersyrkena. Under studiens sista år, 2020, påbörjade 836 kvinnor militär grundutbildning, vilket motsvarande 17 procent av de värnpliktiga. Andelen kvinnor bland yrkesofficerarna uppgick i sin tur till 8 procent (742 st.).

Sammanfattningsvis har såväl antalet som andelen kvinnor i militär grundutbildning och officersyrkena ökat stadigt sedan 1980-talet, dock i en betydligt långsammare takt än vad bland andra den dåvarande försvarsministern satte upp som målsättning i början av 1990-talet. Den stora ökningen av andel kvinnor under den andra perioden (1990–2010) var dessutom i hög grad resultatet av en avsevärd reducering av det totala antalet värnpliktiga och officerare under samma period, snarare än resultatet av ett ökat antal kvinnor.

Finansiering

Forskningen är finansierad av Vetenskapsrådet inom ramen för projektet ”Den könsneutrala värnpliktens infrastruktur, implementering och historiska kontext”, projektnr 2017-01066.

Fia Sundevall är docent och lektor i ekonomisk historia, Stockholms universitet.

Therese Christoffersson är filosofie master och doktorand i ekonomisk historia, Stockholms universitet.

Karla Jonsson är filosofie master i krigsvetenskap.

Källförteckning

Arkiv

Riksarkivet (inkl Krigsarkivet)
Försvarsdepartementet
Försvarsmaktens rekryteringscentrum/Flygvapnets uttagningscentrum
Överbefälhavaren (ÖB)
Kungliga biblioteket, Avdelningen för vardagstryck (KB Vardagstryck)
Försvarsmakten, Högkvarteret
Försvarsmakten, Informationsavdelningen (FM Info)
Värnpliktsverket (VPV)
Försvarsmaktens arkiv, Högkvarteret (FM-arkiv)
Försvarsmaktens årsredovisning 1994/95.

Digitala källor

Försvarsmakten: Årsredovisningar (2001–), *https://www.forsvarsmakten.se/sv/om-forsvarsmakten/dokument/arsredovisningar/,* (2023-03-23).

Plikt- och prövningsverket: ”Vår historia”, *https://www.pliktverket.se/om-myndigheten/var-historia*, (2023-03-23).

Pliktverket (PV): *Inryckta till värnplikt 1969–2010*. Datafil erhållen via mail från Plikt- och prövningsverket. (I författarnas ägo).

Statistiska Centralbyrån (SCB): ”Sysselsatta, statlig sektor (KLS) efter myndighet, kön, hel-/deltid och månad”, Metainformation i datahämtningen: Senaste uppdatering: 2013-03-01 09:30, *https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0102__AM0102A/KLStabell14LpMan/*, (2023-10-16).

Tryckta källor och litteratur

Agrell, Wilhelm: *Fredens illusioner: Det nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009*, Atlantis, Stockholm 2010.

Ahlbäck, Anders; Sundevall, Fia och Hjertquist, Johanna: ”A Nordic model of gender and military work? Labour demand, gender equality and women’s integration in the armed forces of Denmark, Finland, Norway and Sweden”, *Scandinavian economic history review*, online first/2022, DOI: 10.1080/03585522.2022.2142661.

Berggren, Anders W: *Undercover operations in No-women’s land: the Swedish Armed Forces through a gender lens*, Försvarshögskolan, Stockholm 2002.

FOA-tidningen. Utgiven av Försvarets forskningsanstalt.

Ivarsson, Sophia och Berggren, Anders W: *Avgångsorsaker bland officerare*, Ledarskapsinstitutionen, Försvarshögskolan, Stockholm 2001.

Ivarsson, Sophia: *Diskurser kring kvinnor i uniform: om attityder till kvinnor som officerare och värnpliktiga bland män i Försvarsmakten*, Försvarshögskolan, Stockholm 2002.

Jonsson, Emma: *Rekryteringsunderlaget 2015. Sista året med GMU*, Försvarshögskolan, Ledarskapscentrum, Stockholm 2016.

Linehagen, Frida: ”Collective agreement as investment in women in the Swedish Armed Forces: A critical discourse analysis”, *Journal of gender studies*, vol 31, nr 3 2022, s 364-376.

Persson, Alma: *Changing boundaries, defending boundaries: gender relations in the Swedish Armed Forces*, Linköpings universitet, Linköping 2011.

Persson, Alma och Sundevall, Fia: ”Conscripting women: gender, soldiering, and military service in Sweden 1965–2018”, *Women's history review*, vol 28, nr 7 2019, DOI: *https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09612025.2019.1596542*.

Riksdagstrycket

SOU 1979:56, Steg på väg… Nationell handlingsplan för jämställdhet, Stockholm 1979.

SOU 2005:96, 21, En effektiv förvaltning för insatsförsvaret, Stockholm 2005.

Stanfors, Maria: ”Familjen i välfärdspolitiken”, *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol 26, nr 3-4 2019, s 57-281, DOI: 10.3384/SVT.2019.26.3-4.3090.

Strand, Sanna och Berndtsson, Joakim: ”Recruiting the ‘enterprising soldier’: military recruitment discourses in Sweden and the United Kingdom”, *Critical Military Studies*, vol 1, nr 3 2018, s 233-248, DOI: 10.1080/23337486.2015.1090676.

Strand, Sanna: ”The birth of the enterprising soldier: governing military recruitment and retention in post-cold war Sweden”, *Scandinavian journal of history*, vol 47, nr 2 2022, s 225-247, DOI: 10.1080/03468755.2021.1997797.

Strand, Sanna: ”The ‘Scandinavian model’ of military conscription: A formula for democratic defence forces in 21st century Europe?”, *Policy analysis 5*, Austrian institute for international affairs, Wien 2021-12-23, *https://www.oiip.ac.at/en/publikation/the-scandinavian-model-of-military-conscription-a-formula-for-democratic-defence-forces-in-21st-century-europe/*, (2022-04-02).

Strand, Sanna; Persson, Alma och Sundevall, Fia: ”Solving ‘the uniform issue’: Gender and professional identity in the Swedish military”, *Nordic journal of working life studies*, vol 12, nr 4 2022, s 3-21, DOI: 10.18291/njwls.131970.

Strand, Sanna: ”The reactivation and reimagination of military Conscription in Sweden”, *Armed Forces & Society*, online first/2023, DOI: 10.1177/0095327X231164740.

Strand, Sanna och Sundevall, Fia: ”Selling soldiering: Marketization, gender complementarianism, and the promise of military femininity in 1990s Sweden”, kommande.

Sundevall, Fia: *Det sista manliga yrkesmonopolet: genus och militär utbildning i Sverige 1865–1989*, Makadam, Göteborg och Stockholm 2011.

Svensk författningssamling (SFS).

Syrén, Håkan: *Vägen framåt: en liten bok om en stor förändring*, Försvarsmakten, Stockholm 2004.

Noter

1. Sundevall, Fia: *Det sista manliga yrkesmonopolet: genus och militär utbildning i Sverige 1865–1989*, Makadam, Göteborg och Stockholm 2011, s 211-212. Se även: Persson, Alma och Sundevall, Fia: ”Conscripting women: gender, soldiering, and military service in Sweden 1965–2018”, *Women's history review*, vol 28, nr 7 2019, s 1044.
2. *Försvarsmaktens årsredovisning 2022*, Försvarsmakten, Bilaga 1, s 3, 16, *https://www.forsvarsmakten.se/sv/om-forsvarsmakten/dokument/arsredovisningar/*, (2023-03-23).
3. Se t ex Emma Jonsson m fl:s studier av rekryteringsunderlagen sedan år 2011, med syfte att ”följa det svenska rekryteringsunderlagets utveckling, kvantitativt och kvalitativt, efter att plikten lagts vilande”. Citat från Jonsson, Emma: *Rekryteringsunderlaget 2015. Sista året med GMU*, Försvarshögskolan, Ledarskapscentrum, Stockholm 2016, s 9.
4. Vår ursprungliga ambition var att studera in- och utflödet i grundutbildningen, officersutbildningen och i officersyrkena, för att därigenom bland annat kunna analysera skillnader mellan antal och andel kvinnor respektive män som genomfört de militära utbildningarna samt lämnat officersyrket. Vi avsåg också att löpande följa antal och andel kvinnor som sökt till, och antagits för, militär grundutbildning respektive officersutbildning för hela perioden, men här visade sig luckorna och variationerna i vår tillgängliga data vara alltför omfattande.
5. I den presentation som sedan följer av den bearbetade datan har vi kontextualiserat och tolkat den med hjälp av tidigare forskning samt kompletterande empiriskt material i form av, framförallt, offentligt tryck (Svensk författningssamling, regeringspropositioner, statliga utredningsbetänkanden m m).
6. Begreppet ”försvarsmakten” ersatte år 1975 begreppet ”krigsmakten” som det officiella samlande begreppet för Sveriges militära försvar. Se SFS 1974:615. Om bakgrunden till den nya myndigheten Försvarsmaktens bildande år 1994, se Regeringens proposition 1991/92:102, kap 2.
7. I några fall är det samma avsändare och materialtyp (Försvarsmaktens årsredovisningar) som står för de motstridiga uppgifterna. T ex anges i Försvarsmaktens årsredovisning för år 2000 (bilaga 4, s 11) att 305 kvinnor var ”inryckta” i militär grundutbildning detta år, medan det i årsredovisningen för 2003 (bilaga 3, s 15) anges att antalet kvinnor som var ”inskrivna till värnplikt” år 2000 var 204. Den avsevärt lägre siffran som anges i 2003 års årsredovisning och skillnaden i terminologi skulle möjligen kunna vara resultatet av att den senare årsredovisningen använt en annan mätpunkt (mer om detta längre fram i metodavsnittet), eller att det helt enkelt är fel uppgift en av de två årsredovisningarna.
8. För året 2000 förekommer motstridiga uppgifter i Försvarsmaktens årsredovisningar. I årsredovisningen för 2000 (bilaga 5, s 19) uppges antalet 311, men i ett stapeldiagram över antalet kvinnor bland yrkesofficerarna 1998–2003 i en senare årsredovisning (2003, bilaga 3, s 9) anges ett antal mellan spannet 350 och 400. Vi har här utgått från Årsredovisningen för 2000, dels eftersom den anger ett absolut tal, dels eftersom den källan har en närmare tillkomst i tid till uppgiften i fråga.
9. Till exempel anges i FM Info: *Fakta om totalförsvaret,* häfte 1991/92, s 17, rörande antalet yrkesofficerare, att det under ”88/89 gjordes förändringar i sättet att redovisa varför en direkt jämförelse ej kan göras med 89/90”, men det ges ingen närmare information om vilka dessa förändringar bestod i.
10. I fråga om personalkategorierna har benämningarna dessutom genomgått förändringar över tid. Ett sådant exempel under den aktuella perioden är kategorin ”civilmilitär” som avskaffades 1983. Se op cit, Sundevall, Fia, se not 1, s 31.
11. Denna förändring skedde kort efter att Försvarsmakten, den 1 juli 1994, bildats som en gemensam myndighet för försvarsgrenarna och försvarets olika organisatoriska delar.
12. Denna tolkning bygger på att uppgiften om antal kvinnor i militär grundutbildning som anges för både verksamhetsåret 1995/96 och kalenderåret 1996 är färre än antalet som anges både före och efter dessa år. PV: *Statistik över mönstring/inskrivning för män och antagningsprövning för kvinnor under 1996*, 16 711:528,

s 1; PV: ”Statistik gällande antagningsprövning”, Dnr 16 711:958, Bilaga 3. Försvarsmaktens rekryteringscentrum/Flygvapnets uttagningscentrums arkiv, Öppna handl., Ink. skrivelser, E1:5, KrA.

13. Till exempel anges det i FM Info: *Fakta om totalförsvaret,* häfte *1991/92*, s 17 det ”[u]nder 88/89 gjordes förändringar i sättet att redovisa varför en direk t [sic] jämförelse ej kan göras med 89/90”, men någon närmare information på vilket sätt redovisningspraktiken ändrats ges ej. Ett annat exempel gäller källmaterialets redovisningsvariationer i fråga om personalen inom Försvarsmaktens fem huvudprogram (de tre försvarsgrenarna, den operativa ledningen respektive försvarets gemensamma myndigheter) före omorganiseringen 1 juli 1994: i vissa källmaterial och för vissa år redovisas personalen separat för respektive program, i andra material redovisas de helt eller delvis gemensamt. I de fall som programmen redovisas separat har vi valt att inkludera samtliga program i vår redogörelse, eftersom denna princip ligger närmast redovisningspraxis över tid.
14. Eftersom den vanligast förekommande mättidpunkten i materialet är slutet av året har vi prioriterat dessa uppgifter, i de fall det förekommit olika uppgifter i olika källtexter.
15. *Försvarsmaktens årsredovisning 2017*, bilaga 1, s 8.
16. I datan över 2011 års rekrytering till militär grundutbildningen är redovisat antal för *påbörjade* och *inryckta* samma (men hänvisad till med olika begrepp två källtexter), vilket indikerar att begreppen motsvarar varandra.
17. Att begreppen arbetsår och personår är synonyma framgår i Försvarsmaktens årsredovisning för 1997, bilaga 6Ö, s 2, där det anges att begreppet arbetsår ersatt den tidigare benämningen personår.
18. Se t ex SCB: ”Sysselsatta, statlig sektor (KLS) efter myndighet, kön, hel-/deltid och månad”, Metainformation i datahämtningen: Senaste uppdatering: 20130301 09:30, *https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0102__AM0102A/KLStabell14LpMan/*, (2023-10-16). Om kvinnor och mäns deltidsarbete 1990–2011, se Stanfors, Maria: ”Familjen i välfärdspolitiken”, *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol 26, nr 3-4 2019, s 266-270
19. Se Försvarsmaktens årsredovisning för 1999, bilaga 6, s 26, där antal årsarbetande kvinnor, d v s personår, uppges vara 293, jämfört med årsredovisningen för 2003, s 28, där antalet kvinnor år 1999, räknat i individer, uppges ha varit 390.
20. Andelen deltidsanställda kvinnor var omkring 16% år 2000, och knappt 10% år 2011. För män var det 11% år 2000 respektive 5% år 2011. Se SCB: ”Sysselsatta, statlig sektor (KLS) efter myndighet, kön, hel-/deltid och månad”, Metainformation i datahämtningen.
21. Det var ingen slump att Flygvapnet var först ut. Mot bakgrund av betydande personalvakanser inom Flygvapnet på 1960-talet initierade dåvarande Chefen för Flygvapnet, Lage Thunberg, en utredning om möjligheten att bredda rekryteringsbasen till vissa yrkesbefattningar inom försvarsgrenen med kvinnor. Hans efterträdare, Stig Norén, förde därefter frågan vidare till regeringen, varpå reformens politiska förarbete sattes i rullning. Op cit, Sundevall, Fia, se not 1, kap 4.
22. Op cit, Persson, Alma och Sundevall, Fia, se not 1, s 1044. För Sveriges utveckling i relation till övriga nordiska länder, se: Ahlbäck, Anders; Sundevall, Fia och Hjertquist, Johanna: ”A Nordic model of gender and military work? Labour demand, gender equality and women’s integration in the armed forces of Denmark, Finland, Norway and Sweden”, *Scandinavian Economic History Review*, online first/2022.
23. Op cit, Sundevall, Fia, se not 1.
24. *SOU 1979:56,* Stockholm 1979, s 8; Riksdagstrycket: proposition 1980/81:126, s 45-56. Se även op cit, Sundevall, Fia, se not 1, s 157, om den parallella reform som undantog den enkönade manliga värnplikten från det nya grundlagsstadgade förbudet mot könsdiskriminerande lagstiftning.
25. Op cit, Sundevall, Pia, se not 1, s 157-158.
26. Vår ursprungliga plan var att samla in och redovisa årsvis data av detta slag fram till 2020, men på grund av svårigheterna att lokalisera jämförbar och löpande data från och med år 1988 valde vi att avbryta arbetet.
27. ÖB, remissvar 1988, bilaga 1-3. Arkivuppgifter i figur 1.
28. För en närmare kvantifiering samt intern analys av avhoppen, se ibid. Se även op cit, Sundevall, Fia, se not 1, s 174-175. Det bör nämnas att de kvantitativa uppgifterna i Sundevall (s 176) i

några fall skiljer sig från de som anges här och i vårt källmaterial.

29. Carlsson, Roine: ”Till försvarets personal”, dat 20 nov 1990. I: ÖB:s arkiv, Personalledningen, öppna handlingar, F10:1. I brevet pekade han även på utmaningar vad gällde bland annat ”den personliga inställningen hos de anställda”. Om denna typ av utmaningar under fas 2, se även t ex: Berggren, Anders W: *Undercover operations in no-women's land: the Swedish Armed Forces through a gender lens*. Försvarshögskolan, Stockholm 2002; Ivarsson, Sophia och Berggren, Anders W: *Avgångsorsaker bland officerare*, Ledarskapsinstitutionen, Försvarshögskolan, Stockholm 2001; Ivarsson, Sophia: *Diskurser kring kvinnor i uniform: om attityder till kvinnor som officerare och värnpliktiga bland män i försvarsmakten*, Försvarshögskolan, Stockholm 2002; Persson, Alma: *Changing boundaries, defending boundaries: Gender relations in the Swedish Armed Forces*, Linköpings universitet, Linköping 2011.
30. Om rekryteringsatsningarna under 1990-talet, se Strand, Sanna och Sundevall, Fia: ”Selling soldiering: Marketization, gender complementarianism, and the promise of military femininity in 1990s Sweden”, kommande.
31. Minnesanteckningar Ag Kvinn Off, 28 dec 1990, s 6, samt 6 nov 1996, s 1, i ÖB:s arkiv, Personalledningen, öppna handl, F10:1, KrA, resp Försvarsmaktens rekryteringscentrum/Flygvapnets uttagningscentrum, öppna handl, Ink. skrivelser, E1:5, KrA.
32. Se t ex Syrén, Håkan: *Vägen framåt: en liten bok om en stor förändring*, Försvarsmakten, Stockholm 2004, 11; *SOU 2005:96,* Stockholm 2005, 21; Motion 2007/08:Fö261 av Anders Karlsson m fl (s); Om nedskärningarna, se även t ex Agrell, Wilhelm: *Fredens illusioner: Det nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009*, Atlantis, Stockholm 2010.
33. Riksdagstrycket: Proposition 1991/92:101, s 86, Proposition 1991/92:102, s 86. Se även betänkande 1991/92:FöU12 och protokoll 1991/92:125. Andel beräknat från totalt antal officerare verksamhetsåret 1991/92.
34. Beräknat utifrån 1991/92 års resp 2010 års totalantal. Se figur 3 för detaljer.
35. SFS 1992:523. Se även Riksdagstrycket: Proposition 1991/92:101.
36. I mediedebatt och en del tidigare forskning har andra röstantal angetts för beslutet, bl a en frekvent spridd uppgift om att det skulle ha varit tre rösters övervikt. Det som hänvisas i dessa fall är dock inte riksdagsbeslutet 2010 (protokoll 2009/10:121) om avaktiveringen, utan ett beslut om att anta regeringens försvarspolitiska *inriktningsproposition* (protokoll 2008/09:140) där en framtida avaktivering av värnplikten ingick.
37. Om rekryteringen under dessa år, se: Strand, Sanna och Berndtsson, Joakim: ”Recruiting the ”enterprising soldier”: military recruitment discourses in Sweden and the United Kingdom”, *Critical military studies*, vol 1, nr 3 2018; Strand, Sanna: ”The birth of the enterprising soldier: governing military recruitment and retention in post-Cold War Sweden”, *Scandinavian Journal of History*, vol 47, nr 2 2022. För ytterligare aspekter på Försvarsmaktens attraktionskraft som arbetsgivare för kvinnor, se t ex: op cit, Ivarsson, Sophia och Berggren, Anders W, se not 29, Linehagen, Frida: ”Collective agreement as investment in women in the Swedish Armed Forces: A critical discourse analysis”, *Journal of gender studies*, vol 31, nr 3 2022, s 364-376; Strand, Sanna; Persson, Alma och Sundevall, Fia: ”Solving ‘the uniform issue’: Gender and professional identity in the Swedish military”, *Nordic Journal of Working Life Studies*, vol 12, nr 4 2022, s 3-21.
38. Riksdagstrycket: Proposition 2009/10:160, Redogörelse 2009/10:RRS7, Utskottsbetänkande 2009/10:FöU8.
39. Om återaktiveringen, se: Strand, Sanna: ”The reactivation and reimagination of military conscription in Sweden”, *Armed forces & society*, online first/2023.
40. Op cit, Persson, Alma och Sundevall, Fia, se not 1. För en jämförelse mellan Sverige och Norge, se: op cit, Ahlbäck, Anders; Sundevall, Fia och Hjertquist, Johanna, se not 22.
41. Strand, Sanna: ”The ‘Scandinavian model’ of military conscription: A formula for democratic defence forces in 21st century Europe?”, *Policy analysis 5* från Austrian institute for international affairs, 2021-10-23, *https://www.oiip.ac.at/en/publikation/the-scandinavian-model-of-military-conscription-a-formula-for-democratic-defence-forces-in-21st-century-europe/*, (2022-04-02).